

Nikola Grzybowska, Ondřej Rybníček

Zřízení zemská v českých zemích

1) Úvod

Zřízení zemské (něm. Landesordnung) je považováno za kodifikaci zemského práva. Zřízení zemské se tak stává základním právním dokumentem, který postihuje oblasti rodinného, soudního, trestního, ústavního a majetkového práva. Vznikem prvního zemského zřízení v Čechách byla upevněna moc šlechty v zemi na úkor panovníka a královských měst.

2) Maiestas Carolina (1355)

Prvním pokusem kodifikovat zemské právo v českých zemích byl zákoník Karla IV. Maiestas Carolina (1355). V zákoníku se Karel IV. pokusil upevnit moc panovníka (stavěl jej nad zákony, vypracoval soupis hradů a měst, které nesměly být zastaveny nebo omezoval řešení sporů mezi šlechtou vojenskou cestou). Tato snaha ale tvrdě narazila na odpor šlechty a Karel IV. byl nucen zákoník odvolat.

3) Vladislavské zřízení zemské (1500)

Druhým pokusem byla snaha kodifikovat zemské právo v království za vlády Vladislava Jagellonského, tj. v době, kdy se v českých zemích upevnil stavovský stát. Pokus se zdařil, jeho iniciace však nepřišla od panovníka, ale od šlechty (= projev jejího silného mocenské postavení ve společnosti), která ovládala zemský sněm (na zemském sněmu v Čechách zasedali páni, rytíři a zástupci královských měst, na Moravě byli součástí tamního sněmu i duchovní).

Vznik zemského zřízení

- Roku 1497 byla na zemském sněmu vytvořena sněmovní komise pro vytvoření zákoníku. V komisi zasedali pouze zástupci šlechty, královská města se do příprav nemohla zapojit.
- Prešpurská zůstání 1499 – šlechta předstoupila s 80 základními články zemského zákoníku, které Vladislav Jagellonský schválil. Královská města se nemohla ke znění vyjádřit.
- Roku 1500 byl vydán konečný zákoník s názvem Zřízení zemské Království českého (Vladislavem schválené až 1502 – též Vladislavské).

Obsah zřízení

- Komise vycházela předně ze zápisu zemských desek a nálezů zemských soudů.
- Původní vydání nebylo systematicky řazeno a 558 článků nebylo vůbec číslováno.

- Důležitá rozhodnutí:
  - Stavy mají právo si panovníka zvolit
  - Zemský sněm rozhoduje o vybírání berní
  - Stavy se nemusí účastnit panovnických válek, pokud nejsou v ohrožení české země
  - Města přicházejí o hlas na sněmu v celozemských otázkách (mohou hlasovat pouze o sobě)
  - Král se vzdává odúmrti

Další navazující prameny

Zákoník se postupně rozrůstal o další články i o smlouvy, k nejdůležitějším patří:

- **Svatováclavská smlouva** – řeší spory mezi šlechtou a královskými městy
- **Smlouva o ručnicích** – první omezení střelných zbraní
- **Narovnání o hory a kovy** – upravuje nárok panovníka na vytěžené rudy

4) Zřízení zemská v českých zemích

- Zřízení zemské Království českého (Praha, r. 1500)
- Zřízení zemské Markrabství moravského (Znojmo, r. 1535)
- Právo a zřízení zemské Knížectví těšínského (Olomouc, r. 1592)
- Zřízení zemské knížectví opolského a ratibořského i jiných krajův k nim příslušejících (Olomouc, r. 1563)

5) Zřízení zemské Markrabství moravského

Toto zřízení navazovalo na kodifikaci práva v Českém království. Přijato bylo na zemském sněmu v roce 1535. Základem pro vytvoření zákoníku byla Kniha tovačovská (soupis zvykového, soudního a procesního práva na Moravě) a landfrýdy (dohody osob/subjektů zastupující správní celky o míru v zemi). Specifikem moravského zřízení bylo, že řešilo převážně otázky bezpečnosti v markrabství a soudní řád.

Zřízení zemská vydaná v Čechách a na Moravě, která prošla několika úpravami a „novelizacemi“ v 16. a na počátku 17. století, platila do roku 1627/1628, kdy byla nahrazena Obnoveným zřízením zemským.

6) Obnovené zřízení zemské

Po porážce českých stavů na Bílé hoře inicioval Ferdinand II. Habsburský vypracování nového zákoníku – Obnovené zřízení zemského – pro Čechy bylo přijato roku 1627, pro Moravu v roce 1628.

Hlavní body obsahu OZZ:

- Habsburkové mají královský titul dědičně
- Duchovenstvo se stává součástí zemského sněmu jako první stav
- Katolické náboženství bylo prohlášeno za jediné povolené vyznání v českých zemích
- Němčina je zrovnoprávněna jako úřední jazyk s češtinou
- Panovník jmenuje úředníky do zemských úřadů
- Zrušena svrchovanost zemského soudu

Obnovené zřízení zemské významně posílilo absolutistickou vládu panovníka v českých zemích, v rozšířeném znění platilo až do roku 1848.

Edice zřízení zemských

- KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. (edd.): *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha 2007.
- PALACKÝ, F. (ed.): *Archiv český*. Svazek V. Kapitola Zřízení zemské království českého. Praha 1862, s. 5–265.
- ČÁDA, F. (ed.): *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Praha 1937.
- JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. (edd.): *Zemské zřízení Markrabství moravského z roku 1516. (Počátky kodifikace zemského práva na Moravě)*. Olomouc 2013.
- ŠEFČÍK, E. (ed.): *Zemské zřízení Těšínského knížectví z konce 16. století*. Český Těšín 2001.
- JIREČEK, H. (ed.): *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627*. Praha 1888.

Využití pramene v bádání

- Studium vztahů mezi šlechtou a panovníkem
- Postavení a role zemského práva ve společnosti
- Výzkum dopadů vydání zemských zřízení do ekonomické, sociální, duchovní aj. oblasti společnosti
- Sledování proměn práva v čase od zvykového k normativnímu – právní dějiny státu